

InfoMigjorn

Butlletí digital
sobre llengua
catalana

Núm. 1.261

Dimarts, 22 de març del 2016

AUTOR CONVIDAT ► ALBERT JANÉ

Pròleg a *El llenguatge. Problemes i aspectes d'avui*, I, per Josep Faulí

- 1 Els adverbis en *-ment*
- 2 Dir i anomenar
- 3 Venir i agafar
- 4 Al capdavant
- 5 Un cas especial
- 6 Anar i venir (I)
- 7 Anar i venir (II)

InfoMigjorn és un butlletí que distribueix missatges informatius relacionats amb la llengua catalana. Es publica els dimarts i els divendres. Elaborat i distribuït per la Xarxa de Mots. Edició d'aquest número: Ramon Torrents.

Subscripcions: <http://migjorn.cat/alta.php>. Adreça de contacte: infomigjorn@migjorn.cat.   @InfoMigjorn

Presentació

InfoMigjorn obre amb aquest número especial una petita sèrie dedicada a autors convidats en què presentarà treballs breus d'estudiosos, tractadistes o escriptors que s'han ocupat de la llengua, la seva situació i els seus problemes i que han merescut el reconeixement general.

Albert Jané és tan conegut i respectat en el camp de l'estudi i la divulgació lingüística, que el seu sol nom ens estalvia tota presentació. Les característiques que li reconeix Josep Faulí en el pròleg a l'edició (1977) dels primers dos-cents articles publicats al diari Avui són exactes: normativitat, antidogmatisme i creativitat. Assegurant la primera condició, la segona és fàcil de descobrir en els seus treballs, que s'enriqueixen sempre amb un lleu toc d'humor intel·ligent que atrapa i arrossega el lector.

Creiem que aquesta sèrie, que s'obre sense una periodicitat fixada, assegura ja amb aquest primer tast l'interès que no dubtem que hi trobaran els lectors d'InfoMigjorn.

Albert Jané i la secció 'El llenguatge'

Josep Faulí

Pròleg a El llenguatge. Problemes i aspectes d'avui, vol. I (Barcelona: Edhasa, 1977)

No recordo quan vaig conèixer Albert Jané. A la memòria se'm barregen imatges de la gent de *Cavall Fort* i passejades de nit –la nit dels periodistes– amb la companyia per a ell inevitable de Joan Agut, el seu editor d'avui. Però si els records de la coneixença són obscurs, se'm presenten amb claredat els trets de la personalitat del primer conegut, aviat amic i després col·laborador.

Des d'un bon començament i ara més que mai, per a mi ha estat i és home de poques paraules, però de paraules molt clares. Tot segur que aquesta ha estat la base i el fonament ferm d'una forta simpatia. No ho amago: m'agrada la gent que parla poc –i més que poc, que parla el que cal– i que, a la vegada, ho fa amb precisió i claredat. Com ell, com Albert Jané que, ara, amb els dos-cents

primers articles de la secció «El llenguatge» del diari *Avui*, publica un altre llibre de divulgació lingüística.

Tot té el seu començament, tanmateix. I, en aquest cas, el començament cal buscar-lo a *Tele-estel*, setmanari amb el qual arribarem a la dècada dels 70 amb el mal gust del fracàs després d'haver viscut l'esperança d'un començament de normalització. En una dosi petita –una dosi de simple amistat no pas de cap engruna d'autoritat–, vaig ésser responsable que la substitució de Josep Ibàñez Senserrich per Albert Jané es fes gradualment i no pas de cop i volta: fou una precaució comprensible, però que la història ha palesat com a inútil. La veritat, tanmateix, és que la secció titulada «Aclariments lingüístics», que hi havia començat el primer, comptà, des de l'1 de setembre del 1967, amb la presència intermitent del segon, fins que, molt aviat, aquest n'esdevingué l'única signatura. És ben cert que Ibàñez Senserrich hi havia creat una secció suggestiva i llegidora i que la substitució semblà difícil, però –i això ja és història– ningú no pot negar que la successió es produí d'acord amb el que podríem anomenar «signes dels temps». I no solament dels «temps», sinó de la dedicació, de l'eficiència i, sobretot, de la situació professional definitiva. En això, no cal dir-ho, no hi ha cap menyspreu del treball d'Ibàñez Senserrich, l'estil del qual a *Tele-estel* encara no ha trobat qui l'iguali, però és un fet que la substitució d'aquell ara llunyà 1967 es produí en el sentit de la realitat, una realitat que ha vinculat als nostres esforços de redreçament lingüístic els d'Albert Jané en moltes de tasques diferents però coincidents.

No és estrany, doncs, que, amb aquests precedents, Albert Jané fos des del primer moment una signatura habitual a l'*Avui*, el diari que els benemèrits creadors de Premsa Catalana m'encomanaren de menar. No hi ha res de senzill –i menys senzill encara al món de la premsa–, per la qual cosa cal dir que no vaig arribar a Albert Jané de cop i volta. He d'esmentar el nom d'un altre vell amic –Jordi Mir– en aquest camí i he d'assenyalar, a la vegada, el suport i la incitació sempre positiva de Josep M. Cadena, però, comptat i debatut, el nom d'Albert Jané sorgí com el més possible i el més adient.

Em complau de dir que ho vàrem endevinar, ja que «El llenguatge» de l'*Avui* ha estat, durant gairebé un any, una secció sense discussions, sempre acompanyada pels aplaudiments dels lectors i el respecte dels entesos. Algú ha assajat de discutir la ubicació a la primera pàgina del diari, però tothora ens trobem amb gent que, puix que desitja haver superat la anormalitat, es pensa que ja l'hem superada. I no és així. «El llenguatge», a la primera pàgina de l'*Avui*, ha estat, a la vegada, una afirmació i una acusació: hi afirmem que, abans que

amb cap d'altra cosa, amb la llengua pròpia ens proclamem poble diferenciat, i hi acusem tots els qui, en negar-nos la llengua, ho han fet perquè volien negar-nos com a poble; és indubtable que aquesta és la feina d'un diari nacional, malgrat que no sigui la feina que fan els diaris... on els problemes nacionals ja han estat resolts.

Per a aquesta tasca, Albert Jané ha estat la persona idònia: les pàgines de l'*Avui* i ara les pàgines d'aquest llibre ho palesen sense discussió. Les virtuts de la secció del diari són les mateixes que, sense la pressa i la fugacitat de la premsa diària, podrà assaborir el lector de les pàgines d'aquest volum, paral·lel, no cal dir-ho, als tres de la Barcino dedicats als *Aclariments lingüístics* (1973) de *Tele-estel*. Aquestes virtuts són:

a) Normativitat. Jané és fabrià i, ara per ara, no sembla que puguem permetre'ns cap altre luxe. Ell resta fidel al que afirmava quan presentava la seva *Gramàtica essencial de la llengua catalana* (1967; 2a ed., 1971) i ens deia que les «normes» que hi dóna són «les que va formular l'insigne gramàtic Pompeu Fabra, avui decididament acceptades per tothom».

b) Antidogmatisme. Jané, tot i la lloable normativitat, sap que la filologia no és una ciència exacta. I és conscient que circumstàncies ben alienes als nostres dissenys però a les quals hem estat sotmesos, han fet de la normativitat una devoció ineludible. Per això, fidel a la norma, és obert i realista fins on pot ésser-ho. Sempre recomana més que no pas mana. Tothora insinua més que no pas assenyalava. Les seves solucions són, generalment, les de la forma millor, no pas de l'única forma.

c) Creativitat. Una dedicació tan llarga i constant a la divulgació de les qüestions lingüístiques només ha estat possible amb una dosi personal molt gran d'imaginació. Aquesta creativitat d'Albert Jané inclou, sens dubte, recerca i estudi, però cal un do personal –personalíssim– per tal que els motlles freds i unitaris esdevinguin vius i variats, com hi esdevenen als seus comentaris. Potser és el moment de recordar que la presentació pública de Jané fou, precisament, un conte al volum d'homenatge a Víctor Català *Els set pecats capitals* (1960).

A aquestes virtuts cal que hi afegiu, d'acord amb el que ha estat dit abans, la claredat, que no és simplificació pedagògica sinó pedagogia d'una gran riquesa, i la brevetat, que no és pobresa sinó respecte a l'altre i part d'aquella mateixa pedagogia.

1 Els adverbis en *-ment*

Albert Jané

Llengua Nacional, núm. 47, II trimestre del 2004

Ens volem referir, ara, a les definicions que trobem en el DGLC dels adverbis de manera creats a partir de la forma femenina d'un adjectiu i el sufix *-ment*: *àgilment*, *bàrbarament*, *clarament*, etc.

En lloc d'aquestes formes adverbials, sovint per raons estilístiques, especialment amb el propòsit d'evitar un nombre excessiu de mots amb la mateixa terminació, és usual de recórrer a frases adverbials equivalents, com, per exemple, *de forma casolana*, *d'una forma casta*, *de manera casual* i *d'una manera casuística*. Ara: ¿podem considerar acceptables totes quatre solucions? No gosaríem pas condemnar-ne cap en termes absoluts, però sí que podem afirmar que el DGLC, que conté uns quants centenars d'adverbis en *-ment*, recorre, d'una manera exclusiva, és a dir, exclusivament, a *d'una manera* més l'adjectiu corresponent: *d'una manera casolana*, *d'una manera casta*, *d'una manera casual* i *d'una manera casuística*. Hem dit «d'una manera exclusiva» fent abstracció del fet que hi ha un bon nombre de casos en què la definició, a causa, sens dubte, del sentit especial del mot definit, és tota una altra. Per exemple: *en matèria civil*, *d'acord amb el dret civil* («civilment»).

Determinar el grau de sinonímia entre *manera* i *forma* segurament ens duria massa lluny, així com potser tampoc no ens acabaríem de posar d'acord sobre la necessitat, en certs casos, de l'ús de l'article indefinit. Però si Fabra, en el seu diccionari, ens va fer aquest preciós «suggeriment», per què no l'hauríem d'aprofitar?

2 Dir i anomenar

Albert Jané

Avui, 02/12/1977

Dos són els recursos de què disposem, usualment, en català, per a expressar l'acció de tenir tal o tal nom, o de designar algú o alguna cosa amb tal o tal mot: els verbs *dir* i *anomenar*. Però convé assenyalar que si bé en algunes ocasions

dir i *anomenar* són intercanviables, no coincideixen pas en tots els casos d'aplicació i tenen tractaments i possibilitats sintàctics diferents.

Fent referència als noms de persones hom ha de recórrer a *dir-se*, de què hem obtingut la fórmula habitual per a preguntar el nom d'algú i per a respondre a aquesta pregunta: *Com et dius? Em dic Joan*. Aquest ús admet dues variants: amb el pronom datiu, amb què el verb *dir* significa designar algú amb un nom que no és pròpiament el seu, un malnom o un simple nom comú, i amb el pronom *en*, amb el reforç del qual usem el verb *dir* per a indicar que designem una cosa amb un nom determinat: *Es diu Martí però li diem el Pintor, Tothom li diu mestre, D'això en podem dir mala fe*. És en aquests darrers casos en què, en algunes ocasions, *dir* i *anomenar* poden ésser intercanviables, però, com hem dit, amb tractaments sintàctics diferents, llevat de quan es poden usar les formes de participi passat de tots dos verbs: *Es diu Martí però l'anomenen el Pintor, Aquests mots, dits (o anomenats) adverbis, són invariables*.

Aquest ús del verb *dir* ha originat unes construccions populars que s'escapen del rigor de les formulacions sintàctiques habituals, i que algunes vegades hom vol defugir recorrent al verb *anomenar*. Cal conèixer totes dues possibilitats, certament, però convé advertir que ningú no ha cregut convenient de combatre aquestes construccions –amb el verb *dir*– i que les trobem als textos dels autors més exigents. Les solucions sintàctiques divergents que exigeix cada verb contribueixen a fer que hom s'alegri sovint de poder disposar de tots dos recursos: *Dels animals d'aquesta classe, en diem amfibis i Els animals d'aquesta classe, els anomenem amfibis, Era una casa que se'n deia (o anomenada) el Mas de Dalt, Es allò que se'n diu agafar el rave per les fulles*, exemple que no ens decidíem a resoldre amb el verb *anomenar*.

Aquesta nota fóra ben incompleta sense indicar l'existència del verb *nòmer*,* pròpia del català baleàric, usat en lloc de *dir-se*, per a preguntar i indicar el nom d'algú: *Què noms, tu? Jo nom Bartomeu. Una noia que nomia* (que es deia) *Margalida*.

* Sobre *nòmer*, el [Diccionari català-valencià-balear](#) diu: "Tot aquest verb és una formació analògica damunt la pregunta «¿què ha nom?». Aquesta frase interrogativa, pronunciada ka nɔm, sofrí un refluixament del pronom *què* i es pronuncià kə nɔm, quedant anul·lat l'auxiliar *ha* i resultant la frase convertida en «¿què nom?». En aquesta etapa de desgast de la frase, la forma *nom* fou interpretada com a tercera persona de singular d'un verb que no existia, però que es va construir damunt la dita forma de tercera persona, constituint-se per analogia les formes de les altres

persones i temps verbals. La forma de present d'infinitiu *nòmer* s'usa poc, però no és infreqüent sentir dir a un menorquí: «¿Què ha de nòmer aquest fiet?» (=¿com ha d'anomenar-se aquest nen?)”

3 Venir i agafar

Albert Jané

Avui, 31/01/1978

Una cosa, naturalment, és el sentit general d'un verb i una altra els seus casos concrets d'aplicació, sobretot els casos especials. És ben clar que dos verbs com *venir* i *entrar* corresponen als del castellà «venir» i «entrar». Hi corresponen tant, que fins i tot, en l'infinitiu, tenen una mateixa forma escrita. Però no hi ha pas una coincidència exacta en els diversos casos en què podem usar cadascun d'aquests dos verbs en una llengua i en l'altra. Ja hem comentat més d'un cop que a fi d'expressar el moviment cap al lloc on és la persona a qui hom parla, en català, a diferència del castellà, s'ha de fer ús del verb *venir*: *Espera'm, que ara vinc*. Vegem, ara, que no és pas aquest l'únic cas en què solem recórrer al verb *venir* per expressar una acció que en castellà s'expressa per mitjà d'un altre verb. Ens referim a les frases formades amb noms com *gana*, *set*, *fred*, *son*, *por*, *mal de cap*, *migranya*, *mandra*, etc., que en català se solen construir amb el verb *venir* i en castellà amb el verb «entrar»: *Em ve son*, *Aquest menjar fa venir set*, *M'ha vingut migranya*. Sembla, en canvi, que cal considerar inadmissibles frases com «M'entra son», «M'ha entrat gana», etc., que traeixen clarament la influència del castellà.

Però aquestes mateixes frases es poden construir també amb el verb *agafar*, que és un verb amb un extensíssim camp d'aplicació. El verb *agafar*, a més, permet, en aquests casos, una doble construcció: amb el nom que indica desig, necessitat, sensació, etc., com a subjecte –*M'agafa son*, *Li agafa mal de cap*, *Ens va agafar fred*– i amb aquest mateix element com a complement directe, cas en què l'element personal exerceix la funció de subjecte (normalment sobreentès): *Vaig agafar set*, *Agafareu fred*, *sense abric*, *Vam agafar por*. De fet, la idea és la mateixa i no varia sinó la seva formulació gramatical. Cal veure, però, si totes les expressions nominals d'aquesta sèrie que se'ns puguin presentar s'adapten realment a aquesta doble formulació.

4 Al capdavall

Albert Jané

Avui, 06/04/1978

No totes les expressions que considerem incorrectes i impròpies es poden combatre o impugnar amb la mateixa comoditat. Depèn de les solucions que puguem proposar per a substituir-les. Entre les que podem combatre sense partir per les solucions que es poden indicar o suggerir, cal comptar, certament, la locució adverbial «a fi de comptes», que encara ara darrerament hem vist en un parell de textos impresos.

Si no ens demostren el contrari hem de considerar que «a fi de comptes» no és sinó un calc literal de l'expressió del castellà «a fin de cuentas». Però, com dèiem, és sobretot la bondat –la viabilitat– dels recursos de què disposem per a prescindir-ne allò que ens indueix de nou a recomanar que es rebutgi aquella expressió. ¿Qui no coneix, per exemple, i com a forma de llenguatge viu, la locució *al capdavall*? És justament una d'aquelles expressions que, alhora que són ben genuïnes, passen desapercebudes dins la frase o el discurs, i aquest és el seu mèrit. *Al capdavall* és, en principi, un terme locatiu, amb un valor oposat a *al capdamunt*. Però s'usa també correntment amb el valor que el Diccionari Fabra defineix de la manera següent: «A la fi, al cap i a la fi, després de vençuts tots els obstacles, després d'haver-se temut el contrari, considerat tot, comptat i debatut, no obstant tot el que hagi pogut al·legar-se en contra.» I és important d'assenyalar que formant part d'aquesta definició múltiple trobem, pel cap baix, tres locucions que són tres solucions vàlides més, és a dir, aptes per a alternar amb *al capdavall* expressant el valor que comentem: *a la fi, al cap i a la fi, comptat i debatut*.

Un comentari contra «a fi de comptes» s'hauria de fer extensiu a «en resumides comptes» (*compte*, femení!). Però alhora s'hauria d'ampliar amb dues altres solucions excel·lents, i sense pretendre exhaurir-les: *ben mirat* i *fet i fet*. Ben mirat, doncs, eliminar «a fi de comptes» i «en resumides comptes» no presenta pas el més mínim obstacle.

5 Un cas especial

Albert Jané

Llengua Nacional, núm. 47, II trimestre del 2004

Un exemple del DGLC que ens té el cor robat és el que trobem en l'article «vuit»: *No arribarà fins el dia vuit*. Sempre hem sostingut, contra el parer d'alguns dignes col·legues, com el nostre admirat amic Josep Ruaix, que en certs casos és perfectament vàlida la coincidència de la preposició *fins* (deixant de banda el cas en què equival a *àdhuc*) i l'article definit, és a dir, sense la preposició feble *a*, com s'esdevé en el nostre exemple del DGLC. Que sigui difícil de formular una norma de distribució que prevegi tots els casos possibles, no vol dir que no n'hi hagi alguns en què puguem considerar que és pertinent la coincidència *fins el* (*la*, etc.). En l'exemple transcrit, el subjecte és el·líptic, i cal suposar que és una designació personal. Però també podem suposar, amb el verb en plural, que el subjecte és, per exemple, *els diners*. Tindríem, aleshores, que *Els diners no arribaran fins el dia vuit* voldria dir que no arribaran abans del dia 8, és a dir, que no cobrarem abans d'aquesta data. I *Els diners no arribaran fins al dia vuit* significaria que abans d'aquesta data ja els hauríem despès tots. Podem afirmar que han coincidit a veure aquesta diferència de significació entre les dues construccions tots els nostres alumnes a la consideració dels quals, al llarg dels anys, hem sotmès aquesta qüestió. D'altra banda, cal veure que les dues construccions, amb la preposició *a* i sense, originen una pronominalització diferent, tal com mostren els exemples de diàleg següents: *Em temo que els diners no arribaran fins el dia vuit. –I encara gràcies si arriben: no crec pas que arribin, el dia vuit. I Em sembla que els diners no arribaran fins al dia vuit. –Sí, home, que hi arribaran: encara en sobran!*

El DIEC va canviar aquest exemple per *No arribarà fins al dia vuit de març*. I en la GEC va ésser omès, tot i que en els seus articles històrics i biogràfics hi ha un bon nombre d'exemples de *fins el* (seguit, generalment, de la indicació numèrica d'un any). Es fàcil d'endevinar el criteri que, sobre aquest punt, tenien establert els redactors de la GEC, però les conseqüències que no van saber evitar, en aquesta qüestió, són tan nombroses que arriben a desorientar el consultant. Però ara aniríem massa lluny. Només volíem, modestament, posar en relleu el profit que podem treure de la jurisprudència del diccionari de Pompeu Fabra.

6 Anar i venir (I)

Albert Jané

Avui, 02/09/1977

Encara costa de fer entendre a algú que una frase com «Ja vaig», pròpiament, no vol dir res (llevat, potser, d'algun cas excepcional en què es confereixi al verb anar un sentit molt especialitzat). Dit més exactament, frases com «Vaig», «Ja vaig» o «Ara vaig» són oracions incompletes, a les quals manca un complement, normalment de lloc –si es tracta del verb anar en el sentit de traslladar-se, que és quan ens interessa–, de manera –cas en què es pot considerar que s'origina una locució verbal–, un terme predicatiu, etc.: *Hi vaig, Vaig allí, Vaig al cafè, Vaig a les palpentres, Vaig molt cansat.*

Naturalment, els qui diuen «Ja vaig», tant si intenten defensar-ho com no, ho fan perquè en castellà es diu «Ya voy», i es limiten a traduir la frase literalment, mot per mot. Però a «Ya voy» correspon, en català, *Ja vinc*, tal com sempre havíem dit, fins al punt que molts catalanoparlants, quan s'havien d'expressar en castellà deien, i encara n'hi ha que ho fan, «Ya vengo». L'ús tradicional dels verbs *anar* i *venir*, segons les diverses posicions entre les quals té lloc el moviment, correspon a les definicions que en dona el Fabra, d'una precisió i d'una exactitud definitives. Diu el Fabra, com a primera i principal definició del verb *anar*: «Moure's passant d'un punt a l'altre en una direcció determinada indicada per un adverbí o una frase adverbial; dirigint-se a un indret determinat, que no és ni ací ni aquí, indicat per una determinació circumstancial.» Com veiem, doncs, no és possible «anar ací» (on hi ha la persona que parla) ni «anar aquí» (el lloc on és aquell a qui hom parla). Només es pot *anar allí* i, a més, s'ha de dir explícitament. Quan ens criden, per tant, hem de respondre dient *Ja vinc* o *Ara vinc* (o *No vull venir*, és clar!), en què podem prescindir de la designació adverbial de lloc, ja que tractant-se d'una primera persona (jo o nosaltres) només pot referir-se al lloc on és aquell a qui es parla.

I si del que es tracta és d'expressar l'acció de partir, aleshores, és clar, el verb *anar* necessita el reforç d'un conjunt pronominal: *anar-se'n*. Podem dir, per tant, *Me'n vaig, Se'n va* o *Ens en vam anar* que, contràriament a «Ja vaig» o «Ara vaig», constitueixen una oració completa i correcta.

7 Anar i venir (II)

Albert Jané

Avui, 03/09/1977

Amb el que en vam dir ahir creiem que pot resultar clar l'ús correcte dels verbs *anar* i *venir*. Però hi podríem afegir encara un parell d'observacions.

Potser, ben mirat, la nostra explicació no resolia el dubte possible entre aquestes dues frases: *Digueu-li que vingui a casa vostra* i *Digueu-li que vagi a casa vostra*. Si realment aquest dubte és possible, ens el resol la definició del Fabra del verb *venir*, de la qual, amb la del verb *anar*, vam ponderar la precisió, sense, però, transcriure-la. Ho farem tot seguit, advertint que cal llegir-la detingudament: «Transportar-se d'un lloc al lloc on és (o era o serà en el moment de l'acció) el qui parla o aquell a qui hom parla; moure's amb un moviment contrari al designat per *anar*.» Per tant, d'acord amb aquesta definició, que supedita l'ús del verb *venir* al lloc on és —en aquest cas que plantegem— aquell a qui hom parla, les dues frases que hem indicat són totes dues correctes, però són d'aplicació en casos diferents. *Digueu-li que vingui a casa vostra* suposa que vós —o vosaltres— hi sereu (i farà cap, per tant, al lloc on és aquell a qui hom parla). I *Digueu-li que vagi a casa vostra* suposa que no hi sereu. Anàlogament: *Que vingui a casa meva* (a veure'm) i *Que vagi a casa meva* (a dir que no hi aniré a sopar).

L'altra observació és que l'ús dels verbs *anar* i *venir* pot dependre, explicant un mateix fet, de l'estil directe o indirecte. Un exemple de narració d'estil directe pot ésser el següent: *Em va telefonar i em va dir: —Vine quan vulguis. I jo li vaig respondre: —Sí que vindré.* El mateix text, traslladat a l'estil indirecte dóna aquest resultat: *Em va telefonar i em va dir que hi anés quan volgués i jo li vaig respondre que sí que hi aniria.* En el primer cas es tracta de traslladar-se on és aquell qui parla i aquell a qui hom parla. Però la conversió del text a l'estil indirecte fa que el mateix indret ja sigui aquell on és aquell de qui es parla —allí— i, per tant, en lloc de *venir* fem servir el verb *anar*.